

УДК 339.543; 339.544; 339.564

СВІТОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТОРГІВЛІ: ОКРЕМІ ПРІОРИТЕТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Чириченко Ю.В., д.е.н.

Академія митної служби України

Визначено тренди міжнародної торгівлі та систематизовано проблеми, що мають глобальне походження та є найбільшими викликами діяльності СОТ як у теперішній час, так і у найближчому майбутньому. Встановлено, що механізми регулювання міжнародної торгівлі надають унікальні можливості для вирішення комплексу визначених питань. Сформульовані головні цілі подальшого вдосконалення міжнародної торгівлі, на досягнення яких мають бути спрямованні зусилля Світової організації торгівлі.

Ключові слова: ГАТТ/СОТ, глобальна економіка, перспективи розвитку, міжнародна торгівля, глобалізація.

The trends of international trade have been determined. Problems that have global origin and are the biggest challenges of the WTO in present time and in the near future were systematized. Mechanism of international trade regulation provides unique possibilities for solving the complex identified issues was established. Key objectives further improvements international trade in WTO activities were specified.

Key words: GATT/WTO, the global economy, development prospects, international trade, globalization.

Актуальність проблеми. Порівняно з найбільшими міжнародними організаціями економічного профілю, такими як Міжнародна торговельна палата Міжнародний валютний фонд, Міжнародний банк реконструкції і розвитку, Конференція ООН з торгівлі і розвитку та іншими, Світова організація торгівлі є напевно найвпливовішою організацією у сфері міжнародної торгівлі, до складу якої входить вже 157 країн світу.

Враховуючи, що соціально-політична ситуація в будь-якій країні світу знаходиться у прямій залежності від стану її національної економіки, невід'ємну частину функціонування якої забезпечує зовнішньоекономічна діяльність національних підприємств, а також, найбільшу вагу міжнародної торгівлі у структурі ЗЕД, значної актуальності набувають національні результати міжнародної торгівлі та її умови. Зовнішньоторговельна політика країн перетворюється у

найпотужніший інструмент досягнення їх національних інтересів.

З іншого боку, процес глобалізації «розмиває» кордони, перетворюючи весь світ у єдиний світогосподарський простір, у якому система зовнішньоторговельних зв'язків будується навколо певних «центрів впливу» та відображує складну динамічну, ієрархічну структуру економічних інтересів усіх суб'єктів цього процесу.

У цих умовах саме регуляторні можливості СОТ та її можливості щодо упередження та вирішення торгівельних спорів заслуговують окремої уваги. Причому, виходячи з сучасної проблематики міжнародної торгівлі, зазначені питання залишаються актуальними і важливими.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми вивчення ГАТТ/СОТ постійно перебувають в центрі уваги вітчизняних і закордонних дослідників. Відмітимо праці А. Василенко, В. Гейця, А. Гальчинського, Б. Данілішина, В. Коновалова, В. Мицика, О. Оніщука, А. Осики, С. Осики, О. Павленко, О. Покрещука, В. Пятницького, Т. Стюарта, О. Штефанюка та ін.

Окремої уваги заслуговують вітчизняні дисертаційні дослідження, присвячені проблематиці СОТ. Серед найбільш цікавих, на нашу думку, відмітимо роботи Т.О. Поди «Проблеми функціонування та напрямки реформ системи врегулювання міждержавних суперечок СОТ» та О.М. Азарова «Правове регулювання міжнародної торгівлі в системі ГАТТ/СОТ (інституційні засади)».

Вельми ґрунтовну роботу виконали І. Кучер та Л. Ключко щодо аналізу дисертаційних досліджень системи ГАТТ/СОТ в Україні у 1998 – 2011 роках [1]. Їх аналіз показує, що найбільше у зазначених роботах посилянь на праці таких вчених як В. Андрійчук, В. Афанасьєва, В. Бурцева, Г. Гільмутдінової, О. Гончарової, О. Гребельника, О. Кирєєва, Е. Кочетова, А. Кредісова, Н. Кузнєцова, В. Ларичева, А. Мерзляк, О. Онищенко, В. Симоненка. Ю. Сурміна, В. Сухарського, С. Хамініч та ін.

Причому, за вказаний період було захищено 30 дисертаційних досліджень щодо системи ГАТТ/СОТ, більшість з яких по економічній проблематиці: державне управління – 3 роботи (1 кандидатська та 2 докторських); економічні науки – 21 робота (19 кандидатських та 2 докторських); юридичні науки – 6 робіт (усі кандидатські) [1].

Однак, незважаючи на суттєву активізацію наукових розробок щодо

досліджень системи ГАТТ/СОТ, відмітимо вагомий потенціал СОТ, як механізму вирішення різнопланових питань міжнародної торгівлі, що не використовується у повному обсязі та потребує постійного вдосконалення і вивчення. Таким чином, залишається актуальним наступне завдання дослідження.

Метою роботи є визначення і аналіз трендів та пріоритетів щодо вдосконалення діяльності Світової організації торгівлі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Не можна погодитися із тим, що деякі вітчизняні автори не вдаючись до глибокого структурного аналізу глобальних світових економічних процесів узагальнюють ці процеси намагаючись обов'язково привести їх до єдиного «знаменники» та вивчають так би мовити «середні» тенденції. Таким чином, реальна структура світогосподарських, зокрема, торгівельних зв'язків підмінюється дещо декларативними тезами щодо необхідності однозначного «розуміння сутності торговельно-економічної глобалізації», за якими, на нашу думку, інколи приховується намагання спростити складні економічні процеси, в основі яких лежить конкурентна боротьба. Як приклад, звернемося до роботи С. В. Лахно, де, як вважає автор, він розкриває сутність діяльності Світової організації торгівлі у якості інституціональної форми торговельно-економічної глобалізації, під якою автор розуміє «процес уніфікації на глобальному рівні правил міжнародної торгівлі та фундаментальних принципів функціонування світової торговельно-економічної системи, який базується на встановленні обов'язкових для виконання норм торгівлі, закріплених в угодах СОТ як інституціональної форми зазначеного процесу» [2, С. 87].

Однак відмітимо, що будь які умови торгівлі у сучасному висококонкурентному світі є похідною від наявних у розпорядженні суб'єктів зазначеного торговельного процесу конкурентних переваг, які тим чи іншим чином реалізуються в певні умови торгівлі у рамках переговорного процесу, в тому числі, і під егідою СОТ.

Для ілюстрації запропонованого твердження порівняємо «зв'язані», тобто максимально можливі рівні адвалерного тарифного захисту різних країн світу, що мали місце у 2011 році.

Спочатку виділимо згідно останнього річного звіту Світової організації торгівлі [3] 10 країн – найбільших світових експортерів та 10 країн, що входять

до третьої десятки (таблиці 1, 2). Ці країни у відповідності із спільним річним звітом щодо тарифів (англ. World Tariff Profiles 2012) Світової організації торгівлі, Міжнародного торгового центру (ІТС) та Конференції ООН з торгівлі і розвитку (UNCTAD) мають різні «встановленні СОТ обов'язкові для виконання норми торгівлі», тобто середній рівень максимального можливого тарифного захисту [4].

*Таблиця 1. Торгівля товарами: провідні експортери світу (1 кластер), 2011 р.
(млрд. дол. США і у відсотках)*

Позиція країни у світі	Експортери	Значення	Частка світового експорту, %	Просте середнє зв'язаного тарифу (Simple average bound rates), %
1	Екстра-ЄС (27) експорт	2,131	14.9	5,2
2	Китай	1,899	13.3	10,0
3	Сполучені Штати Америки	1,481	10.3	3,5
4	Японія	823	5.7	5,3
5	Північна Корея	555	3.9	16,6
6	Російська Федерація	522	3.6	7,8
7	Гонконг, Китай	456	3.2	0
8	Канада	452	3.2	7,0
9	Сінгапур	410	2.9	10,3
10	Королівство Саудівська Аравія	365	2.5	11,4

Джерело: [3, 4], по Російській Федерації [7, С. 9].

*Таблиця 2. Торгівля товарами: провідні експортери світу (3 кластер), 2011 р.
(млрд. дол. США і у відсотках)*

Позиція країни у світі	Експортери	Значення	Частка світового експорту, %	Просте середнє зв'язаного тарифу (Simple average bound rates), %
31	Аргентина	84	0.6	31,8
32	Ірак	83	0.6	н/д
33	Чилі	81	0.6	25,1
34	Алжир	73	0.5	н/д
35	Україна	68	0.5	5,8
36	Ізраїль	68	0.5	22,5
37	Ангола	66	0.5	59,2
38	Колумбія	57	0.4	42,8
39	Філіппіни	48	0.3	25,7
40	Оман	47	0.3	13,7

Джерело: [3, 4].

Причому, чим більші загальні обсяги експорту має та чи інша країна, тим більш поступливішу позицію вона займає на переговорах щодо зниження верхньої можливої межі адвалерних тарифів.

Відповідно менші експортери, що знаходяться у 3 десятці та об'єднані у кластер 3, мають більш високий рівень тарифного захисту, адже вони прагнуть захищати внутрішні ринки від дешевого імпорту, що погрожує національним товаровиробникам.

В 3-му кластері в якості «виключення» можемо спостерігати порівняно низький максимально можливий рівень тарифного захисту України. Однак, згідно останніх даних, у середині вересня 2012 року Україна представила СОТ свій намір підвищити імпорتنі мита на 371 товарну лінію. У якості аргументації наведемо думку урядового уповноваженого з питань євроінтеграції Валерія Пятницького: «Наш середній зв'язаний тариф – приблизно 6%, такий же середній рівень зв'язаних тарифів мають ЄС і США. Але у багатьох розвинених країн, скажімо, у Австралії, Канади, Бразилії та Туреччині, він набагато вище. По сільському господарству у нас середній зв'язаний тариф 10-11%. У Норвегії - в десять разів, у Швейцарії - в чотири рази, в ЄС - в півтора рази вище» [5].

Із зазначеною аргументацією в цілому можна погодитися, адже у відповідності до власних економічних інтересів мають діяти усі суб'єкти міжнародного переговорного процесу у рамках СОТ.

Слід додати, що продовжуючи розпочатий аналіз (табл. 1, 2) на менш значних експортерів світу, ми спостерігаємо за порівняно високими показниками їх середнього зв'язаного, тарифу, що простежується як доволі чіткий тренд.

Так, середній зв'язаний тариф Єгипту у 2011 році дорівнював 37,1 %, а Нікарагуа – 40,7 %. Слід додати, що існують і виключення на кшталт України - Чорногорія (5,1%) чи Республіка Молдова (7,0%).

У зв'язку із цим слід відмітити, що будь які зобов'язання в рамках СОТ країни приймають на себе добровільно, виходячи з власних економічних інтересів. Погодимось із думкою дослідника методів та механізмів регулювання міжнародних зовнішньоторговельних відносин Т. М. Мельника, який вважає, що «основними чинниками, які зумовлюють можливість реалізації національних економічних інтересів у багатосторонній торговельній системі, є стан розвитку світової економіки та рівень конкурентності країни на світових ринках, а також розуміння необхідності врахування інтересів країн-партнерів та вміння використовувати уніфіковані правила і механізми СОТ» [6].

Процеси світової глобалізації найкращим чином ілюструє збільшення обсягів експорту комерційних послуг у 2011 році на 11% порівняно з 2010 роком (2010 рік – 10%) [3, С.16], та товарів – 2011 рік – 4,9 %, 2010 рік – 14,0 % [3, С.14].

Окрім цього, важливим є зростання кількості членів СОТ до 157 країн станом на 24 серпня 2012 р., що відбулося за рахунок прийняття до цієї організації у 2012 році Російської Федерації, Чорногорії, Вануату та Самоа [7].

Третім трендом є підвищення конкурентної боротьби, що, на нашу думку, підтверджується зростанням кількості міжнародних торгових суперечок, у світовій економіці. Цей тренд також підтримує і динаміка зростання кількості технічних бар'єрів у торгівлі [3, С. 47].

Таким чином, збільшується структурна складність, обсяги, інтенсивність та напруженість глобальних торговельних процесів, до яких слід додати проблеми, що мають не суто «економічне» походження, такі як екологічну, продовольчу та інші, що представляються найбільшими викликами діяльності СОТ.

При цьому ми вважаємо, що зараз на порядку денному не стоїть питання про доцільність чи недоцільність існування Світової організації торгівлі чи навіть доцільності членства будь-якої країни що прагне до економічного розвитку у цій впливовій організації.

Погодимося із думкою А.У. Уразова про те, що країни, які не є членами СОТ, знаходяться у невідгдних зовнішньоекономічних умовах. По суті, вони підлягають торговельній дискримінації, оскільки на них не поширюється система пільг і преференцій, які країни-учасниці СОТ надають одна одній. В той же час, до країн, що не входять до СОТ, застосовуються різні торговельні обмеження, санкції, проводяться антидемпінгові розслідування [8].

СОТ у підготовленій для поширення своїх концептуальних ідей та принципів інформаційній публікації «10 справ що може здійснювати СОТ» (англ. «10 things the WTO can do») визначає 10 фундаментальних «можливостей» Світової організації торгівлі, таких як:

- скорочення витрат на проживання та підвищення життєвих стандартів;
- сприяння вирішенню спорів і зниженню напруженості в торгових

відносинах;

- стимулювання економічного зростання і зайнятості;
- скорочення витрат на ведення бізнесу на міжнародному рівні;
- сприяння ефективному управлінню;
- допомога країнам в розвитку;
- надання нових можливостей економічно слабким країнам;
- збереження навколишнього середовища і підтримання здоров'я людей;
- сприяння миру і стабільності;
- забезпечення ефективної і професійної торгівлі. [9]

На нашу думку, і це підтверджують фактичні спостереження, зокрема, викладені у джерелах [3, 4, 7, 9, 10], усі із зазначених можливостей на сьогоднішній день реалізуються у тій чи іншій мірі та мають значний потенціал подальшого розвитку.

Наприклад, відомий спеціаліст з міжнародної торгівлі професор Томас Кетлер (Thomas Cottier) зі Світового торгового інституту (World Trade Institute (WTI)) у своїй статті «Зміна клімату: важелі торговельної політики» [11], опублікованій на початку 2013 року у впливовому он-лайн виданні «Science Omega», вважає, що саме в рамках СОТ за ініціативи ЄС мають більш активно вирішуватися проблеми зміни клімату, що вчений пов'язує з продовольчою та енергетичною безпеками.

Як ми вважаємо, слід погодитися із зазначеними тезами, адже саме механізми регулювання міжнародної торгівлі надають унікальні можливості для вирішення комплексу найрізноманітніших питань шляхом надання пільг та преференцій чи, навпаки, заходам обмежувальної практики, щодо окремо визначених торговельних потоків, важливих у контексті певної проблематики.

Таким чином, якщо підвищення інтенсивності та напруженості світових торговельних процесів є передбачуваною похідною від зростання відповідних потреб світової спільноти, то подальше вдосконалення системи структурного регулювання міжнародної торгівлі має відображувати новий рівень розуміння і оцінки світовою спільнотою актуальності різноманітних проблем та намагань знаходити компромісні шляхи, поєднуючи зусилля задля їх вирішення.

Враховуючи вищевикладене, виділимо головні цілі подальшого роз-

витку міжнародної торгівлі, на досягнення яких мають бути спрямованні зусилля Світової організації торгівлі:

- по-перше, це вирішення конкретних глобальних питань, спільних для усього світу, що як правило носять цивілізаційний характер та виходять за рамки тільки «економічних» проблем. Маємо на увазі такі питання як забруднення навколишнього середовища, розподіл природних ресурсів, їх виснаження, зміна клімату, тощо. Ці питання знаходяться у площині забезпечення миру і стабільності, продовольчої, екологічної, епідеміологічної та інших видів глобальної світової безпеки;
- по-друге, забезпечення функціонування глобального торговельного середовища у інституціональному плані;
- по-третє, сприяння врегулюванню торговельних спорів;
- по-четверте, скорочення витрат на ведення бізнесу на міжнародному рівні;
- по-п'яте, вирішення регіональних проблем, допомога країнам що розвиваються, подолання бідності, забезпечення зайнятості населення;
- по-шосте, подальше вдосконалення організаційної структури та нормативно-правової бази СОТ, що має відповідати новим глобальним викликам і вимогам часу, враховуючи стрімкий розвиток міжнародної економічної сфери та науково-технічного прогресу.

Таким чином, проведений у роботі аналіз і визначення тенденцій та перспектив розвитку Світової організації торгівлі дозволили дійти наступних висновків.

Висновки. Визначаючи зовнішні тренди міжнародної торгівлі по відношенню до світової організації торгівлі, слід відмітити такі наступні головні напрямки розвитку цих процесів у економічному плані:

- збільшення структурної складності міжнародних торговельних зв'язків;
- підвищення обсягів та інтенсивності міжнародної торгівлі;
- зростання конкурентної напруженості глобальних торговельних процесів.

До зазначених трендів слід додати проблеми, які мають не тільки «економічне» походження, наприклад, екологічну, продовольчу та інші,

що представляються найбільшими викликами діяльності СОТ як у теперішній час, так і у найближчому майбутньому.

При цьому слід відмітити, що Світова організація торгівлі напружувала та використовує у своїй діяльності дієві і ефективні унікальні механізми регулювання міжнародної торгівлі.

Зазначимо, що у той час, коли окремі напрямки розвитку процесів міжнародної торгівлі, такі як підвищення інтенсивності та зростання конкурентної напруженості торгівельних процесів, що є наслідком глобалізації і розвитку міжнародної економіки в цілому, потребують прозорих та взаємовигідних умов торгівлі, інші тренди спонукають до постійного вдосконалення цих умов.

Нами встановлено, що подальша оптимізація системи структурного регулювання торгівельних потоків має відображувати новий рівень розуміння і оцінки міжнародною спільнотою актуальності різноманітних проблем та намагань знаходити компромісні шляхи, поєднуючи зусилля задля їх вирішення.

Враховуючи вищевикладене, виділені у роботі головні цілі СОТ щодо подальшого вдосконалення міжнародної торгівлі, мають бути представлені двома наступними блоками.

До першого блоку «забезпечення належних глобальних умов торгівлі» відносяться питання забезпечення умов функціонування глобального торгівельного середовища у інституціональному плані, та взаємопов'язані із попередніми питання щодо скорочення витрат на ведення бізнесу на міжнародному рівні.

До другого блоку «вдосконалювання системи структурного регулювання торгівельних потоків задля вирішення більш конкретних питань» увійшли такі цілі:

- вирішення конкретних глобальних проблем, спільних для усього світу, що як правило носять цивілізаційний характер та виходять за рамки суто «економічної» сфери. Ці питання знаходяться у площині забезпечення миру і стабільності, продовольчої, екологічної, епідеміологічної та інших видів глобальної світової безпеки;
- сприяння врегулюванню торгівельних спорів;
- вирішення регіональних проблем, допомога країнам що розвиваються, подолання бідності, забезпечення зайнятості населення, тощо.

Відмітимо, що останню ціль – подальше вдосконалення організаційної структури та нормативно-правової бази СОТ, слід віднести як до першого, так і до другого блоку завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучер І. Аналіз дисертаційних досліджень системи ГАТТ/СОТ в Україні у 1998 – 2011 роках / Ігор Кучер, Людмила Ключко // Часопис соціально-економічної географії, Міжрегіональний збірник наукових праць. – 2011. – № 10. – С. 173 – 178.
2. Лахно С.В. Концептуальні підходи до розуміння сутності торговельно-економічної глобалізації / С. В. Лахно // Економіка та підприємство. – 2010. – № 24. – С. 84 – 90.
3. International Trade Statistics 2012 / World Trade Organization. – Switzerland: WTO Publications, 2012. – 269 p.
4. World Tariff Profiles 2012 / World Trade Organization, International Trade Centre and UNCTAD 2012 // WTO Publications. – Geneva, 2012. – 215 p.
5. Інтерв'ю Урядового уповноваженого з питань європейської інтеграції Міністерства економічного розвитку і торгівлі України П'ятницького В. Т. щодо запитань відносно перегляду зв'язаних тарифів згідно зі статтею XXVIII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) [Електронний ресурс] : Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=189997&cat_id=47454.
6. Мельник Т.М. Методи та механізми регулювання міжнародних зовнішньоторговельних відносин / Т.М. Мельник // Вісник Донецького національного університету, сер. в: економіка і право. – 2009. – Вип. 1. – С. 145 – 156.
7. Annual Report 2012 World Trade Organization / World Trade Organization. – Switzerland: WTO Publications. Printed by the WTO Secretariat, 2012. – 156 p.
8. Уразов А.У. Україна на шляху до Світової організації торгівлі [Електронний ресурс] : Економіка. Управління. Інновації Електронне наукове фахове видання. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/eui/2009_1/09uausot.pdf.
9. 10 things the WTO can do / World Trade Organization. – Switzerland: WTO Publications. Printed by the WTO Secretariat, 2012. – 53 p.
10. Чириченко Ю.В. Розвиток міжнародної торгівлі: визначення сучасної проблематики для України / Ю.В. Чириченко // Вісник Академії митної служби України. – Дніпропетровськ, 2012. – № 2. – С. 46 – 52.
11. Thomas Cottier. Climate change: the leverage of trade policy [Електронний ресурс] : Science Omega. – Режим доступу: <http://www.scienceomega.com/article/748/climate-change-the-leverage-of-trade-policy>.